

*АНДРІЙВА Святослава Сергіївна,
аспірантка кафедри германської
філології та перекладу, Чернівецький
національний університет імені
Юрія Федьковича*

**ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗА
ДОПОМОГОЮ ЗНАЧЕНЬ І СМИСЛІВ:
ДЕНОТАТИВНИЙ І КОНОТОТАВНИЙ АСПЕКТИ**

Усвідомлення взаємозв'язку між семантикою мовних знаків і прагматикою сприяло появі нових дослідницьких підходів, які орієнтовані на комунікативно-прагматичну перспективу. Ці підходи поєднують лінгвістичний аналіз із описом комунікативного середовища, що включає не лише мовний контекст, але й багатовимірний – невербальний, соціальний, історико-культурний, ментальний та інші аспекти. У таких дослідженнях також враховують когнітивну природу мовної взаємодії, а питання значення тісно пов'язують із практикою його вживання [2, ст. 32].

Фердинанд де Соссюр вважав, що мова не має принципової відмінності від інших знакових систем, таких як дорожні знаки: мовні знаки та символи дорожнього руху виконують схожі функції. Мовне значення, за його словами, може змінювати свою матеріальну форму, оскільки «мова є умовною системою, і природа обраного знака не має значення» [4, с. 48]. Однак природа мови глибоко вкорінена в людському тілі, органах мовлення та розумі. Уже саме визначення мови враховує людський чинник. Американський дослідник Люїс Мамфорд наголошував, що «за допомогою голосу людина вперше розширила сферу соціального спілкування і взаємного співчуття», створивши «символічний світ, який не обмежується потоком буденних вражень чи специфічними умовами середовища». Отже, система людської мови поєднує соціальний і когнітивний аспекти.

Особливістю мовної системи є також її здатність до вторинного позначення. Це означає, що мова функціонує через два інформаційні канали: денотативний і конотативний. Ця риса, яка надає мові унікальної глибини і багатозначності, була

детально розглянута Луї Ельмслевим [1, ст. 16], пізніше Роланом Бартом [3, ст. 47]. Сучасна лінгвістика значно розширила свої межі, охоплюючи аспекти, які раніше не розглядалися як її предмет, зокрема конотативний вимір мови. Відмінність конотативного каналу інформації від денотативного полягає в тому, що в ньому мовний знак розглядається не лише як засіб передачі змісту, а й як елемент мовної системи зі своїм власним значенням. Найменша одиниця конотативного значення – це конотація, яка відображає особливості іншої мови.

Конотативний канал інформації передає багатовимірні смисли, які відображають різні аспекти світу, людини та комунікації. Це інформація про типологічні характеристики особистості (стать, вік, соціальний чи професійний статус, емоційний стан, оцінка), про стосунки між учасниками комунікації, тему повідомлення та засоби зв'язку. Вона формує конотативне значення стилістичних знаків. Крім того, конотативна інформація включає відомості про мовну норму, її порушення та характер цих відхилень, передаючись через виразні знаки.

Також конотація охоплює зв'язки текстів між собою. Як зауважив Ролан Барт, конотація є «міткою», яка здатна посылатися на інші контексти – попередні, майбутні або зовсім інші [3, ст. 58]. Ця інформація формує конотативне значення інтертекстуальних знаків. Отже, мова, як система, втілює людину не лише як суб'єкта комунікації, а й як творця і тлумача мовної діяльності. У людській мові поєднуються дві ключові складові – денотативна та конотативна системи, що забезпечують її багатогранність і універсальність.

Спрощене трактування мови виключно як денотативної системи не відображає всієї багатогранності мовної діяльності. Такий підхід ігнорує мовну пам'ять і досвід, що властиві людині, і не враховує когнітивні процеси, які відбуваються під час спілкування. Натомість розгляд мови як конотативної системи відкриває можливості для її більш глибокого розуміння, оскільки цей підхід пов'язаний з іншими когнітивними здібностями людини. Проте через недостатнє включення конотативного аспекту до предмета теоретичної лінгвістики

немає чіткої моделі її структури та функцій, а також взаємодії між конотативною і денотативною системами.

Конотативна семіотика часто залишалася поза межами наукового аналізу через непередбачуваність конотацій і відсутність їхньої чіткої класифікації. Однак звужене розуміння науковості позбавляє дослідження можливості повноцінного вивчення мови як об'єкта.

Взаємодія денотативної і конотативної систем мови має такі особливості: по-перше, вони відрізняються не за характером, а за способом передачі інформації; по-друге, ці системи постійно взаємодіють. Денотативне значення конотатора або його первинна функція (наприклад, у фонемах чи морфемах) прямо впливає на здатність стати конотативним позначуваним певного типу конотативного позначаючого.

Стилістичні знаки утворюють унікальну стилістичну систему, яка функціонує подібно до денотативної системи мови. У цій системі конотатори, що належать до різних мовних рівнів, але мають спільний стилістичний сенс, об'єднуються у множини,

аналогічні частинам мови в денотативній системі. Стилiстичні знаки формують різні типи опозицій (привативні, градуальні, еквіполентні) і парадигми (внутрішньослівні, міжслівні, міжрiвневi). Це дозволяє застосовувати до стилістичної системи принципи структурного опису, прийняті для денотативної системи.

Хоча стилістичні сенси іноді здаються «непередбачуваними», це явище є відносним. Вони відображають усталені точки зору, важливі для мовного соціуму, і є загальноприйнятими у своїх значеннях. Так само непередбачуваність знаків виразності можна пояснити: вони виникають у результаті перетворень позначаючого та позначуваного, які можна теоретично обчислити. Найбільша довільність характерна для інтертекстуальних знаків, що використовують значення текстів як свого роду невичерпні резервуари.

Мова, за словами М. Мамфорда, є «найповітрянішим» із культурних посередників, здатним безмежно накопичувати й

примножувати значення без фізичного обмеження простору [3, ст. 23]. У цьому процесі беруть участь як денотативна, так і конотативна системи, проте конотативна система, зокрема інтертекстуальність, має унікальні функції. Спеціальні принципи будови конотативної системи потребують детального аналізу. Спрощення через порівняння з денотативною системою лише ускладнює розуміння. Конотативні значення, хоча й здаються необов'язковими, є невід'ємною частиною мови. Вони змінюються залежно від контексту, соціокультурного середовища та фонду знань мовців.

Особливістю конотативної системи є її референційний характер: інтертекстуальні знаки спрямовані на текст як об'єкт, створюючи невичерпний резервуар значень. Конкретний вибір значення залежить від мовця. Наприклад, інтертекстуальне посилення на назву художнього тексту може створювати асоціації з автором, його біографією, героями чи ситуаціями, описаними в тексті.

З огляду на вищезазначене, ми поділяємо позицію Ф. де Соссюра, який стверджував: «...немає нічого неймовірного в твердженні, що єдність у мовну діяльність вносить мова» [4, с. 40]. Мова постає як всеосяжна структура, здатна «згадувати минуле, передбачати майбутнє, охоплювати невидиме або віддалене» [4, с. 113], і формує всесвіт дискурсу, що «став першою створеною людиною моделлю всесвіту як такого» [4, с. 105].

Денотативне значення, тобто відношення слова до предмета або явища зовнішньої дійсності, може бути досліджене за допомогою експериментальних (психолінгвістичних) методів. Одним із прикладів таких досліджень є робота О. Н. Селіверстової, яка за допомогою спеціальної методики з використанням обертового диска та джерела світла аналізувала значення дієслів «блищати», «майоріти», «мерехтіти», «блимати». Серед найефективніших методів вивчення сигніфікативного значення слід виділити психолінгвістичні підходи та компонентний аналіз [5, с. 84].

Список використаних джерел:

1. Violi P. Phonosymbolism and Poetic Language. Brepols, 2000. 200 p. С. 16.
2. Левицкий В.В. Начальные сочетания фонем в английском языке // Сочетаемость языковых единиц в германских и романских языках. Киев, 1983. С. 32.
3. Львова, Н.Л. Звукосимволические свойства начальных звукосочетаний согласных в современном английском языке. Автореф. канд. дисс. Донецк, 2005. С. 23, 47, 58.
4. Соссюр Ф. де Курс загальної лінгвістики / Переклали з фр. А.Корнійчук, К.Тищенко. Київ: Основи. 1998. С.48, 267, 324–327.
5. Фресс П., Пиаже Ж. [сост.]. Експериментальна психологія. Сб. ст., в. 1, М., 1966, гл. 1 С. 84.